

Divulgació científica i literatura fantàstica, a propòsit de l'obra de Joan Giné Partagàs, a Papers de Comunicació Científica, 36, novembre-desembre 2003, de l'Associació Catalana de Comunicació Científica

Joan Giné i Partagàs fou metge alienista, professor de diverses assignatures i degà de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i, sobretot, un dels principals impulsors de la recepció de la medicina experimental a la Catalunya de finals del segle XIX. Mort a Barcelona el 1903, aquest metge ha estat enguany objecte d'un seguit d'activitats commemoratives organitzades des del Col·legi de Metges de Barcelona, com ara diverses sessions científiques, una exposició i la publicació d'un complet estudi històric sobre la seva vida científica a càrrec de J. L. Ausín.

Ara, però, volem centrar l'atenció en la creació literària de Giné per tal de plantejar alguns interrogants entorn la qüestió de la divulgació i els públics de la ciència. Més enllà del seu valor literari, l'obra de Giné ha restat més aviat negligida per part dels estudiosos de la literatura de gènere fantàstic o de ciència-ficció. En aquest sentit, hom acostuma a situar el punt de partença de la contribució catalana a aquest gènere en els *Homes artificials* (1912) de Frederic Pujulà i Vallès. Si bé són conegudes altres aportacions a l'especulació mèdica o biològica anteriors a l'obra de Giné, com ara els relats breus del periodista José Fernández Bremón o del metge Amalio Gimeno, les característiques d'aquests treballs, impresos com a fulletó dins de la premsa periòdica del segle XIX, sovint mèdica, fan difícil assenyalar la seva representativitat.

Giné va escriure tres novel·les de gènere fantàstic. *Un viaje a cerebrópolis*, publicat primer com a fulletó a la Revista Frenopática Barcelonesa (des del 1881) i després en forma de llibre (1884, reeditat el 1906); *La familia de los Onkos* (1888); i *Misterios de la locura* (1890, traduïda a l'italià el 1893). Resulta interessant d'assenyalar que Nil Santiàñez-Tió, filòleg i estudiós de la narrativa espanyola de ciència-ficció del segle XIX, ha considerat les dos primeres obres de Giné com a *novel·les il·legibles*. Aquest qualificatiu, en realitat, situa aquells treballs en un altre territori: il·legibles per a qui? A quin públic estaven adreçades? La resposta sembla, en aparença ben senzilla, ja que es tracta de dos novel·les de divulgació dirigides a metges i a estudiants de medicina, amb inclusió de gran quantitat de conceptes mèdics. Així, l'adaptació literària, mitjançant un viatge a l'interior de l'anatomia humana, i el recurs estratègic de la novel·la com a mitjà

d'entreteniment o diversió constitueixen els elements necessaris per a l'emissió de diversos missatges. En concret, hi ha una missió pedagògica, un ensenyament específic de la descripció de l'anatomia i la fisiologia del cervell en un cas i de l'anatomia i la patologia oncològica en un altre. Això, però, no ens indica amb claredat les raons d'ús d'aquest recurs divulgatiu. Només un estudi del context històric en què es produïren aquests treballs ens donaria claus per a entendre per què el metge Giné confià en aquest mitjà per a explicar determinats conceptes mèdics aleshores disputats, fins i tot rebutjats, al món universitari espanyol. També per a entendre la complexitat dels camins recorreguts pels científics a l'hora de postular noves formes de comprensió de la malaltia, en aquest cas i sobretot, de les malalties mentals. Resulta, en aquest sentit, el relat científico-literari un territori més de discussió pública de la ciència? El context local, i per tant els factors d'ordre social, polític i professional, també prenen un valor que convé considerar en ambdues novel·les, ja que aquestes poden ser emprades, per exemple, bé com a via de suport de les noves formes experimentals, desenvolupades al laboratori per Ramon Turró, bé com a mitjà per a desqualificar la pràctica d'altres metges, com ara Salvador Cardenal, considerats adversaris.

A *Misterios de la locura*, Giné amplia la seva audiència sense abandonar la voluntat de continuar ensenyant, divulgant ciència, des de la seva posició privilegiada a la càtedra universitària. Ara, als metges i als estudiants de medicina s'afegeix la burgesia benestant. De nou, Giné utilitza el recurs literari per a disputar un territori de la medicina encara no acotat, el de la psiquiatria. Hi detalla la seva concepció de les malalties mentals, d'arrel eclèctica i, sobretot, clínica; intenta demostrar la importància de la competència mèdica en la matèria; no dubta a l'hora de descriure la necessitat d'un tractament individual de l'alienació en un entorn clínic adient. Com en el cas de *La familia de los Onkos*, les il·lustracions juguen un paper molt destacat, que contribueix a atrapar l'atenció del lector a través d'una gran varietat de detalls. El treball de Giné ha estat descrit per Ausín com a una operació comercial, un escrit dirigit a promocionar el manicomi de Nova Betlem, del qual Giné era director i copropietari, davant d'una clientela potencial. Aquesta sembla una lectura versemblant, a l'espera de noves recerques, del complex procés de divulgació de la ciència, en aquest cas de l'empresa mèdica de Giné, tot cercant legitimació científica, professionalització i defensa dels seus interessos al territori de l'esfera pública.

Alfons Zarzoso

Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

azarzoso@museu.comb.es